

ABSCHNITT XII. PHILOSOPHISCHE WISSENSCHAFTEN

DOI 10.36074/24.01.2020.v2.16

ФАНТОМ ОСВІТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДОБИ: ПОГЛЯД У ХХІ СТОЛІТТЯ

Володимир Бех

профессор, д-р. філософських наук,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Юлія Бех

професор, д-р. філософських наук,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

УКРАЇНА

Сучасна планетарна спільнота здійснює перехід від техногенної до інформаційної цивілізації. Схожий момент був на шляху руху від аграрної до індустріальної. Прямої аналогії організаційних форм перехідних етапів між різними цивілізаціями годі чекати, але загальний алгоритм має зберегтися, оскільки соціальні системи живуть за спільними законами. При цьому «еволюція теж перебуває в процесі радикальної реконцептуалізації» [6].

Для прогнозування перспектив породження нового виду освіти важливо виходити з того, що система освіти зароджується і занепадає під впливом зовнішньої логіки, переважно видозміні поділу суспільної праці, становлення і функціонування відбувається за внутрішньою логікою – на основі суспільного поділу праці, у якому освітянська діяльність є відносно самостійним сегментом.

Виходячи з результатів накопиченого наукового знання про соціальні системи, помічаємо закономірності, коли вимальовуються поволі й на засадах самоорганізації контури ціннісно-смыслові матриці освіти інформаційної доби.

Передумовами породження системи освіти інформаційної доби є, на нашу думку, три чинники: 1) новий поділ суспільної праці, що визріває у глибинах планетарного соціального організму і видозмінює індустріальну працю, яка породила конвеєрну технологію виробництва, у тому числі й у просторі освіти; 2) поява під впливом вже нового суспільного поділу праці специфічного виду освітянської діяльності, виконавцями якого стає прошарок освітян, що оволоділи елементами нової інформаційної культури; 3) зміни у соціальному інституті освіти, зумовлені метаболізмом планетарного соціального організму.

Важливою передумовою є наближення четвертої хвилі науково-технічного прогресу з шостим технологічним укладом (де нові алгоритми дії людини, продуктів і послуг). Докорінно змінюється життєустрій планетарної спільноти, адже з'являється «індивідуалізоване суспільство» (за З. Бауманом), у якому: 1) людина як головна мета культурно-історичного процесу; 2) приватний інтерес превалює над колективним; 3) духовне виробництво посуває

високоавтоматизоване промислове; 4) економіка стає зеленою, цифровою і змінює принцип динамічної рівноваги на принцип сталої нерівноважності; 5) глобалізація «забирає» у життєустрою планетарного світу простір як параметр організації життя пересічної людини і національної спільноти; 6) структура сучасного світоустрою стає замість стільникової (або «ячеїстої») мережевою, що призводить до часткової анігіляції соціального інституту держави і громадського управління; 7) якість життя світової спільноти визначає інформатизація як чинник її фундаменталізації (і стає основою значного зростання методологічного знання); 8) національні держави поступово, але неухильно, трансформуються у Світову державу шляхом створення континентальних і міжконтинентальних структур тощо.

Таку тенденцію влучно прокоментував У. Бек: «Як модернізація поглинула структуру феодального суспільства у XIX ст. і породила індустріальне суспільство, так і сьогодні модернізація поглинає індустріальне суспільство, а йому на зміну приходить інша сучасність» [2].

Для розуміння майбутнього продуктивною є обґрунтування З. Бауманом фундаментального факту про те, що «індивідуалізоване суспільство є реальністю нинішнього дня». Далі він вказує на три його головні ознаки: «1) втрата людиною контролю над більшістю значущих соціальних процесів; 2) зростаюча у зв'язку з цим невизначеність і прогресуюча незахищеність особистості перед обличчям неконтрольованих нею змін; 3) прагнення людини, яке виникає в таких умовах, відмовитися від досягнення перспективної мети заради отримання негайних результатів, що в кінцевому рахунку призводить до дезінтеграції як соціального, так і індивідуального життя» [1].

Нагадаємо, що система освіти як функціональна система, є за змістом продуктом саморозгортання підстави, а за формою буття – зовнішніх умов її породження і функціонування. Підставою породження якісно нової системи освіти є фундаментальна наука, що опановує новий сегмент смислогенезу і виводить на використання нового виду джерела руху – енергії інформації у п'ятому технологічному укладі, а енергія мереж, часток і ансамблів часток – у шостому. Саме наука наповнює сферу освіти новим знанням про наукову картину світу. Нові знання про штучний інтелект, генетику, нанотехнології, робототехніку, космос мають швидко з'являтися у інформаційних банках, шкільних підручниках і навчальних посібниках як результат осягнення педагогікою сучасних наукових здобутків. Їх інтенсивне використання фахівцями на практиці – головний чинник якості розбудови системи інформаційної освіти. Якщо у результаті навчання отримане професійне знання не змінює поведінку фахівця – така система освіти явно пробуксовує.

На жаль, фундаментальна наука з другої половини XX ст. знаходиться у пошуках нової парадигми і протягом життя двох поколінь, не живить на перспективу освіти. Тому найближчим часом, орієнтовно у проміжку 2025-2030 років, нас обов'язково накриє чергова хвиля науково-технічної революції.

І тут ми спостерігаємо першу серйозну перепону на шляху породження системи освіти XXI ст., оскільки в університетах відсутня фундаментальна наука, і як наслідок, до цих пір не розроблена теорія освіти і педагогіки. Навчальні програми, навіть в університетах, не завжди віддзеркалюють

семантику п'ятого технологічного укладу, що відживає свій вік. Фізика, яку вчать у сучасній школі – далеко не та, якою займаються нині вчені. Це означає, що для оволодіння сьогоденням потрібні принципово інші мисленнєві конструкції, а саме ті, що притаманні шостому технологічному укладові. Не спрацьовують, на нашу думку, національні академії педагогічних наук, покликані інструментами теорії освіти теоретично і методологічно опрацьовувати, перетворювати здобуті наукові знання у навчальні теми, а за допомогою теорії педагогіки оперативно забезпечувати учасників навчально-виховного процесу ефективними технологічними і методичними розробками.

Водночас педагоги марно сподіваються, на нашу думку, тільки на філософію освіти, яку помилково вважають поєднанням теорії, світогляду й ідеології. Це зовсім не так. Філософія лише подає ідеї і розкодовує смисли, що часуються з Майбутнього, а теорія обґрунтовує принципово інші складові, аж до розробки якісно нових технологій оволодіння знаннями. І не факт, що на новому етапі еволюційного розвитку планетарної спільноти освіта буде ґрунтуватись на класичних формах навчання і виховання. Ймовірніше буде навпаки – класична педагогіка має поступитися місцем когнітивній педагогіці. Когнітивістика вже сьогодні проникла навіть в економіку, про що свідчить присудження Нобелівської премії за 2019 рік В. Нордхаусу і П. Ромеру [4].

Наступний чинник, що характеризує новий вияв підстави, полягає у тому, що у сфері освіти на кожному етапі життєвого циклу системи індустріальної освіти з'являвся новий вид знання, який визначав мейнстрим розвитку системи індустріальної освіти. Вважаємо, що таким видом знання, яке буде відрізнати систему інформаційної освіти від освіти індустріального періоду, є методологічне знання. Це означає, що панівна у сучасному навчанні фактологічна парадигма, особливо у сфері вищої освіти, має терміново змінитись на методологічну парадигму освіти.

Теорія освіти має осмислити необхідність переходу в організації системи Глобальної освіти з конвеєрного принципу функціонування на принципи персоналізації (з боку менеджменту освіти) і індивідуалізації (з боку учасників навчально-виховної взаємодії) з прогнозом швидкого переходу до «безлюдних» технологій передачі знання від одного до іншого покоління людей.

Зовнішні умови є визначальними для формування соціального тіла системи освіти інформаційної доби. Тому органи державного і приватного управління нею могли б дівіше наближувати становлення системи освіти XXI ст., якби цілеспрямовано впливали на створення позитивних зовнішніх умов, до чого їх підводить «дух когнітивістики». Під когнітивістикою розуміють міждисциплінарний науковий напрям, що об'єднує теорію пізнання, когнітивну психологію, нейрофізіологію, когнітивну лінгвістику і теорію штучного інтелекту [Див.: 3]. Настав час формувати когнітивний капітал.

Тут починається низка проблем у сприянні інтелектуальних еліт наближенню ідеалу освіти XXI ст. до практичного відтворення у житті планетарної спільноти. Синергетичний напрям у філософії і науці, отримавши у попередні роки значний поштовх для розвитку, протягом першої чверті XXI ст. стихився і не довів свій розвиток до створення якісно нової наукової

картину світу. Суспільна думка потрапила у полон соціального хаосу й ідеалів абсурду. Освітяни нині не мають орієнтирів планетарного розвитку взагалі.

На практиці це означає, що постпостмодернізм, обслуговуючи етап занепаду системи індустріальної освіти, заплутався сам у собі. Тому він не спроможний вивести свідомість планетарної спільноти на якісно новий рівень осмислення науки, культури й освіти. Інших ідей і пропозицій нового світобачення, світосприйняття і наукового світогляду для XXI ст. поки немає.

Відсутність адекватної філософської думки і наукового світогляду автоматично блокують появу перспективної ідеології для спрямування практичних зусиль, зорієнтованих на породження системи освіти інформаційної доби. Про це свідчить діяльність сучасних органів державного управління, що керуються ідеологемами бюрократизованого технократизму і є на практиці нічим іншим, ніж прошарком світової корпоратократії.

Це на практиці є нічим іншим, як тотальною війною, яку чиновники у різних країнах світу оголосили дітям, батькам, вчителям та існуючій системі освіти загалом. Причина такої поведінки вітчизняних органів державного управління полягає у тому, що складність і функціонал їх структури не відповідає масі контингенту, що складає національну систему освіти. Компенсація відбувається за рахунок закономірного прояву сплесків агресивної енергетики. Будь-яка соціальна система видозмінюється і набуває цілісності тільки в процесі взаємодії суб'єкта і об'єкта. Це вихідна позиція, що не викликає ні у кого жодних сумнівів.

Тож почнемо з головного питання: чи існує запит на нову особистість? Йдеться про ідеал освіченої людини у вимірі XXI ст. Такого ідеалу немає. А тотальна зацикленість сучасного менеджменту освіти на прагненні за будь-яку ціну «врятувати», модернізувати систему індустріальної освіти за умови відсутності ідеальної моделі випускника системи освіти інформаційної доби призводить до розбалансування усіх елементів цілісності.

Виявляється, що при входженні у еон антропоцену існує, як відомо, досить багато пропозицій щодо того, якою має бути особистість XXI ст. Ми є прибічниками ідеї Планетарної особистості, оскільки вона відповідає провідним тенденціям еволюції планетарного світу, що ґрунтується на оволодінні людською спільнотою смислогенезом, оскільки зміна цивілізацій заснована на опануванні нею субстрату Семантичного Всесвіту.

Вирішуючи на практиці гостру проблему дефіциту перспективних викладацьких кадрів у руслі ідеології індустріальної парадигми, організатори сучасної освіти намагаються на новому рівні реанімувати інститути тьюторів, фасилітаторів, гувернерів, репетиторів, бізнес-тренерів, коучів, організаторів тренінгів, наставників, менторство та ін. Така проста аналогія тут не спрацює.

Не виключено, що найбільш затребуваною спеціальністю у найближчому майбутньому стане психолог-комунікатор, ігропедагог, тренер, наставник-організатор або оператор Центру освіти, у функції яких мають входити обов'язки розробляти план індивідуального розвитку для конкретної особистості і шляхи її мобільного залучення до рухливого соціуму.

Оскільки інформаційна цивілізація повинна ґрунтуватися на принципово іншому субстраті, мати специфічну структуру, тому й освіта має будуватися за іншим принципом, ставши Глобальною, обслуговуючи життєдіяльність людини

у будь-якому куточку планетарного світу в різноманітні виробничих процесів. Фундаменталізація буде наслідком розвиненого духовного виробництва. Це відбудеться за таким самим зразком, як відбулось з індустріалізацією.

Сутність фундаменталізації освіти полягає в оволодінні людиною змістом процесу генералізації знань, і реалізується шляхом інтеграції загальнолюдських і професійних, теоретичних і практичних, раціональних і ірраціональних компонентів знань про планетарний соціальний світ і Всесвіт на засадах системного підходу. Фундаменталізація реалізується як «тенденція поширення і поглиблення фундаментальної підготовки при одночасному скороченні обсягу загальних і обов'язкових дисциплін за рахунок більш суворого відбору матеріалу, системного аналізу змісту і виділення основних інваріант».

Швидкий наступ індивідуалізованого суспільства і агресія приватного інтересу мимоволі несуть якісно новий принцип організації навчання і виховання: з боку державного і приватного менеджменту освіти – принцип персоналізації освіти, з боку студента / учня – принцип індивідуалізації. Це має бути провідною ідеологією розбудови системи освіти інформаційної доби. І потребує теоретичного обґрунтування, оскільки завдяки цьому принципу можна розкрити природні задатки людини, сформувати креативну особистість з високим рівнем індивідуальної свободи. Цього вимагає ринок майбутнього, що переходить на глибоку автоматизацію і роботизацію промислових процесів. Пересічній людині «вижити» у таких умовах можна за рахунок організації власної справи, а талановитій – рухати уперед соціальний розвиток шляхом її участі у методологічній і аксіологічній обробці накопичених знань, створюючи нову онтологію планетарного соціального світу.

На користь формування системи нової освіти свідчить випереджальний розвиток морфології інформаційного суспільства в усіх сферах – від управління державою до створення центрів дистанційної освіти і персональних кабінетів абітурієнтів. Це доконаний факт. Повною мірою виявляється планетарна тенденція до становлення онтологічної цілісності й мережовості соціального світу, тобто перехід від стільникової («ячeyкової») до мережевої структури. У просторі глобальної освіти ця тенденція розповсюдилась і матеріалізувалась у вигляді віртуальних мегауніверситетів та інших дистанційних форм навчання.

Отже, майбутнє за системою відкритої освіти – «це освіта без академічних вимог до вступу, зазвичай передбачається, що навчання проходить онлайн. «Відкрити» освіту розширює доступ до навчання, пропонованого в школах і університетах. До таких університетів вже сьогодні відносяться Відкритий університет у Великобританії і Університет Атабаски, Університет Томпсон Ріверс, Open Learning [en] в Канаді. Програми дистанційного та електронного навчання, такі як MOOC і Open Course Ware [en], істотно вплинули на відкритість і доступність освіти. Відкриті навчальні заклади пропонують чимало безкоштовних схем сертифікації, акредитованих такими організаціями, як UKAS [en] у Великобританії і ANAB [en] в Сполучених Штатах...» [5].

Менеджерам освіти слід звернути увагу на досвід Нідерландів і Фінляндії, щодо організації вільної освіти для школярів. Наприклад, експериментального навчального закладу Agora College, що знаходиться у Рурмонді (Нідерланди)

і працює з 2007 року. Тут організація навчання спрямована на підвищення творчого потенціалу учнів за їх пропозиціями, а не на контрольоване навчання засобами класичної вербалізації з боку вчителів. Діти самі творять себе під супроводом тренерів. Вільних місць у цій школі немає.

Так навчальний процес «виходить» за межі класичних державних і приватних навчальних закладів, адже молодь масово отримує сертифікати віртуальних неформальних установ, а роботодавці, у свою чергу, при наймі на роботу у більшості вимагають підтвердження саме такої, додаткової, освіти.

Головним напрямом освіти майбутнього має стати формування аналітичної компетентності при прийнятті особистих і колективних рішень. Адже проблема аксіоматичного оволодіння фактологічним матеріалом принципово знімається. Людина має самостійно орієнтуватися у нестандартних ситуаціях. Тому важливо надати їй методологічне знання і сформувати практичні навички ухвалювати креативні рішення. Тож якісне надбання у змісті нової системи освіти полягає у «переході» її на рівень методологічної парадигми, що має забезпечити суспільне виробництво і накопичення когнітивного капіталу.

Перспективні форми і методи навчання стають очевидними, оскільки дистанційне навчання, віртуальні університети, образна подача матеріалу на основі ІТ-технологій – вже реальність освіти поч. XXI ст. На черзі інтеграція мозку людини з інформаційними мережами, чи, навіть, прямий запис загальногуманітарної і професійної інформації на структуру мозку людини. Що можливе за рахунок проривів у галузі природничих наук і технології 5G.

З вищевикладеного випливають головні висновки, що полягають у наступному: боротьба нового зі старим піднімає на поверхню якісно новий життєустрій планетарної спільноти – індустріальне суспільство поступається індивідуалізованому суспільству, приватний інтерес отримує значну перевагу над колективним, принцип динамічної рівноваги в економіці поступається принципу сталої нерівноважності, принципи природо споживання і природозбереження поступаються природокористуванню, в освіті конвеєрний принцип поступається принципу персоналізації/індивідуалізації.

Зміна принципу організації системи освіти з конвеєрного на персоналізацію/індивідуалізацію є параметром управління в умовах міжцивілізаційного зсуву планетарного світу. Держава має зрозуміти потенційний резерв пришвидшення переходу до нового алгоритму буття і дати більше свободи для саморозгортання окремих елементів системи національної освіти. Надаючи право приватним закладам самостійно визначати організаційні правила освіти, можна швидше зрозуміти нові алгоритми управління освітою XXI ст. Забезпечується це шляхом введення специфічних дипломів для випускників закладів приватної освіти. Перспективу пов'язуємо з технологією «еволюції», що «не зв'язується лише з процесом отримання оцінок, а розглядається набагато ширше – як інтегративна категорія оціночно-аналітичної діяльності в управлінні якістю освіти. Оскільки евалюація в освіті охоплює спектр теоретико-методологічних і практичних робіт щодо систематичного дослідження цінностей і позитивних якостей учнів, аналізованих на основі єдиної методології, поєднання кількісних і якісних методів для відстеження характеру і динаміки змін» [7].

Ознакою завершення етапу самоорганізації системи відкритої освіти інформаційної доби, стане загострення потреби у новій науковій картині світу, звернення філософів до ідеї антропоцену, опора на ідеологему людиноцентризму і вимоги до формування суспільної моралі. Це свідчатиме про необхідність і можливість почати свідому регуляцію системи навчання і виховання молоді у новій парадигмі освітянського буття планетарної спільноти. Його тривалість визначає процес генної модифікації соціального інституту освіти, що є органом метаболізму планетарного соціального організму. Потім з'явиться соціальна система нового виду освіти. Отже, новий вид цивілізації має сформувати новий вид освіти. При цьому інституалізація інформаційної цивілізації тільки почалась, і не виключно, що вона піде не спроектованою колією. Це цілком можливо. Не можливо передбачити навіть більшої кількості напрямів щодо проривів у горизонті інформатизації майбутнього. Так, тільки введення у дію технології 5G здатне перекреслити усі прогнози, оскільки це озброєння штучним інтелектом. Тому далеко не випадково, що вона таємно вводиться у життя під керівництвом перших осіб держав Великої сімки (G 7).

Водночас явище кардинально оновленої освіти набуде, на нашу думку, у планетарному соціальному організмі значення ідеологеми соціального розвитку на зразок тієї, що у свій час виконувала релігійна ідеологема. Тобто, система освіти у XXI ст. набуде статусу параметра управління соціальним розвитком. Це означатиме, що на практиці, нарешті, настане зоряний час панування фундаментальної науки і освіти. Що є вкрай обнадійливим для усіх освітян.

Список використаних джерел:

1. Бауман, Зигмунт (2005). *Индивидуализированное общество*. М.: Логос.
2. Бек У. (2000). *Общество риска. На пути к другому модерну*. М.: Прогресс-Традиция.
3. *Когнітивна наука*. Вилучено з https://uk.wikipedia.org/wiki/Когнітивна_наука
4. *Нобеля з економіки присудили за дослідження впливу інновацій на клімат і на економіку*. Вилучено з https://24tv.ua/ru/mezhdunarodnye_novosti_tag1121/
5. *Открытое образование*. Вилучено з <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
6. Тоффлер, Е. (2000). *Третья хвиля*. К.: Вид.дім «Всесвіт».
7. *Эвалюация в образовании*. Вилучено з <https://konspekta.net/lek-9071.html>